

Література

1. Мурдханов М.А. О практических занятиях по педагогике в педагогических институтах / М.А. Мурдханов // Советская педагогика. – 1950. – № 4. – С. 75–80.
2. Помагайба В.И. Практические занятия по педагогике / В.И. Помагайба // Советская педагогика. – 1950. – № 2. – С. 95–102.
3. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися : учеб. пособ. / Л.В. Кондрашова ; Государственный комитет СССР по народному образованию, Московский государственный педагогический университет им. В.И. Ленина. – М. : Прометей, 1990 – 160 с.
4. Ткачов С.І. Застосування активних форм навчання у підготовці майбутнього педагога / С.І. Ткачов // Психолого-педагогічна підготовка учителя у педагогічних вузах : матеріали наук.-практ. конф. [“Психолого-педагогічна освіта в Україні”] (Харків, травень, 1994 р.) / Харк. держ. пед. ун-т. – Харків : ХДПУ, 1994. – 204 с.
5. Марко В.Ф. Методика проведения практических занятий по математике / В.Ф. Марко, С.А. Дубецкий, Л.И. Кучминская // Проблемы высшей школы. – 1975. – № 20. – С. 88–91.
6. Метляев Т.Н. Управление самостоятельной работой студентов на лабораторных и практических занятиях / Т.Н. Метляев, В.А. Шиндель // Проблемы высшей школы. – 1976. – № 27. – С. 14–18.
7. Зорин В.В. Роль и построение проблемных лекций в вузе / В.В. Зорин, В.Г. Сидякин // Вестник Киевского политехнического института. – 1990. – № 14. – С. 7–13.

ПАРФЬОНОВ М.П.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ УЧНІВ

Соціально-економічні зміни в українському суспільстві загострили проблему формування творчої особистості, здатної свідомо та самостійно визначати власний спосіб життя, нести відповідальність за результати дій і вчинків, що відповідним чином вплинуло на сучасний педагогічний процес у ВНЗ, школі, інших навчальних закладах.

Напрями державної політики національної освіти й виховання з урахуванням особливостей сучасної соціокультурної ситуації, сформульовані у програмних документах про розвиток освіти. Закладена в них методологія надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості відповідно до національних цінностей та в контексті ідеї інтеграції України в європейський простір.

Водночас соціальний фон виховання дітей та учнівської молоді залишається недостатньо сприятливим, що зумовлено як негативними тенденціями розвитку цивілізації в цілому, так і станом сучасного українського соціуму.

Мета статті – обґрунтувати теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів.

Результати аналізу професійної готовності вчителів до виховання в сучасній молоді самостійності як риси характеру підтверджують, що цьому аспекті у вищих навчальних закладах не приділяється належної уваги, оскільки відсутня системність у формуванні самостійності самих студентів, майбутніх учителів.

Особливої актуальності набуває проблема професійного спрямування системи самостійної роботи студентів ВНЗ, посилення професійного саморозвитку та поліпшення педагогічного керівництва самостійною роботою учнів.

На необхідність такого підходу до модернізації самостійної роботи студентів ВНЗ з метою поліпшення їхньої професійної підготовки вказували педагоги-дослідники: В. Козаков, Б. Коротяєв, В. Паламарчук, П. Підкасистий, О. Пехота, О. Савченко, А. Усова, Т. Шамова, І. Шапошнікова та ін.

Втім, науковці, які досліджували проблему розвитку самостійності учнів (О. Антонова-Турченко, Л. Волинець, Л. Дробот, І. Дубровіна, О. Ігнатова, Л. Канішевська, Н. Коваль, Л. Кузьменко, В. Луценко, Г. Прихожан, Н. Рентюк, О. Савченко, М. Солдатенко, Л. Степаненко), вказують на відсутність у більшій частині вчителів інтересу до педагогічного керівництва самостійною роботою, пояснюючи це тим, що у процесі професійної підготовки велика кількість годин, яка виділяється на самостійну роботу у ВНЗ, професійно не спрямована. Наші тривалі спостереження та дослідження цієї проблеми підтверджують, що навіть сучасні програми професійної підготовки майбутнього вчителя у ВНЗ не орієнтують викладачів вищої школи на цілеспрямовану підготовку майбутніх учителів до виконання цієї важливої функції.

У період оновлення усіх сфер життєдіяльності людини в Україні, здійснення реформування економічних та суспільно-культурних галузей, зокрема, освітніх, перед вітчизняною вищою школою постало завдання підготовки педагогів нового типу, фахівців, здатних до виконання ключової ролі в подальшому розвитку українського суспільства, “створення інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки і техніки, збереження й примноження національної культурної спадщини” [3, с. 40].

Відомо, що педагогічна освіта розвивається під впливом об’єктивних і суб’єктивних факторів, які визначають пріоритети, цілі та цінності, шляхи впливу на особистість.

На сучасному етапі процес європейської інтеграції найпомітніше впливає на всі сфери життя української держави, в тому числі на вищу педагогічну освіту як фактор її модернізації. Реалізація ідеї інтеграції в європейський простір потребує, відповідно до концептуальних засад Болонського процесу, підготовки у ВНЗ компетентних, мобільних, конкурентоспроможних фахівців на ринку праці.

Тому пріоритетами національної системи професійної підготовки освітян визнаються максимальний розвиток і самореалізація кожної особи-

стості, здатність навчатися впродовж життя. Стратегічною лінією вищої освіти України є формування у випускників ВНЗ особливого ставлення до професійного саморозвитку з тим, щоб відчувати себе гармонійною частиною навколишнього природного світу, бути готовими зберегти ціннісні надбання минулих поколінь, примножити й передати спадкоємцям [7, с. 436].

Потреба у висококваліфікованих педагогічних кадрах зумовлює необхідність удосконалення їх професійної підготовки й самопідготовки на основному етапі – в умовах навчання у вищих педагогічних закладах. Учитель – це людина, яка здатна осмислювати своє місце в житті та готувати до цього своїх вихованців. У такому контексті зрозуміла роль постійної модернізації самостійної роботи майбутнього вчителя в ім'я динамічного розвитку самостійних навчально-пізнавальних і життєвих здібностей дітей.

Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачено, що самостійна робота студентів має становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Такий підхід до актуальності самостійної роботи в підготовці освітян пояснюється тим, що самостійна робота є важливим компонентом формування самостійності спеціаліста як риси його характеру, як значущої складової професійної компетентності вчителя.

Тенденція зростання питомої ваги самостійної роботи студентів у вищій школі пояснюється ще й тим, що без стійкого прагнення до вдосконалення знань у процесі самостійної роботи молодий фахівець не зможе бути в руслі сучасних досягнень науки, професійного вдосконалення.

Загальні базові принципи вищої освіти покликані забезпечити ефективне вирішення проблеми оновлення професійної підготовки майбутнього вчителя, прискорення його переорієнтації на саморозвиток інтелектуальних потенційних сил і можливостей заради успішної професійної діяльності в цьому напрямі з учнями.

Визнання загальних принципів Болонського процесу базовими не виключає збереження національної своєрідності освітніх систем, національних культурних традицій. Нові завдання торкаються змісту підготовки вчителів у вищих навчальних закладах, методики викладання навчальних дисциплін, систем оцінювання знань студентів, новизни у функціях викладачів ВНЗ. Один із бажаних результатів – професійна самостійність, творчість і активність майбутніх педагогів.

Стрімко змінюється інформація, морально знецінюються здобуті знання. На часі особливо актуальним є вміння особистості самостійно отримувати нову інформацію в умовах неминучих змін у будь-якій професії, спеціальності, спеціалізації.

На фоні цих великомасштабних зрушень особливо актуальним є пошук шляхів до нової якості самостійної роботи як важливої складової професійної підготовки майбутніх учителів на сучасному етапі, що набуває абсолютно нового значення й ваги.

По-перше, самостійна робота в рамках цього процесу розглядається як найважливіший елемент нових освітніх технологій і тому є одним із засобів забезпечення нового міжнародного стандарту освіти.

По-друге, деякі базові принципи Болонського процесу можуть бути ефективно реалізованими лише на основі нової якості освіти, нових підходів до організації самостійної роботи у ВНЗ.

По-третє, самостійна робота майбутніх учителів, як один з об'єктів перетворень, складний для засвоєння у ВНЗ, вимагає особливої уваги, методичного забезпечення та оптимізації навчального процесу.

По-четверте, сучасний етап розвитку вищої педагогічної школи в Україні характеризується подальшим пошуком не тільки шляхів оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ, а й цілеспрямованого методичного забезпечення духовного збагачення майбутніх учителів.

У зв'язку із цим одним із пріоритетних напрямів діяльності вищих педагогічних навчальних закладів є формування в майбутніх учителів високого рівня професійної свідомості та готовності здійснювати педагогічне керівництво самостійною роботою учнів на професійному рівні.

Стає очевидним, що цілеспрямоване й ефективне вирішення вказаних завдань стає можливим, лише за наявності теоретично обґрунтованої моделі та психолого-педагогічних умов успішної підготовки майбутніх учителів до виконання цієї важливої педагогічної функції. З цією метою фахівці в галузі педагогіки постійно аналізують існуючі наукові погляди на сутність проблеми, інтерпретацію підходів до підготовки майбутніх учителів до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів; виділення найважливіших утруднень діючих учителів, які закінчили вищий навчальний заклад, та майбутніх, які готуються до організації самостійної роботи учнів.

У контексті визначених пріоритетів сучасні науковці єдині в тому, що одним із перспективних наукових пошуків і напрямів виступає підготовка вчителів до формування в учнів самостійності як основної людської якості, що в подальшому стане запорукою особистісного саморозвитку й духовного самовдосконалення, ефективної її самореалізації.

У зв'язку із цим підготовка майбутніх учителів до педагогічного керівництва самостійною діяльністю учнів виходить на якісно новий етап свого розвитку, сутність якого полягає в теоретичному обґрунтуванні важливих концептуальних положень цієї підготовки.

Домінуючим вектором здійснення такої професійної підготовки є ціннісна спрямованість самостійної роботи майбутнього вчителя у процесі його професійної підготовки, формування якої має певний зміст, етапи засвоєння необхідних для цього знань, умінь і навичок, форм та методів навчання у ВНЗ, примноження фахового потенціалу.

Розвиток самостійності як людської якості привертає увагу дослідників усіх сфер і напрямів, найчастіше розглядається в площині активних і самостійних творчих пошуків особистості.

Посилення інтересу широкої громадськості до проблем виявлення самостійності особистості як інтегральної її якості є цілком закономірним в умовах демократичної трансформації суспільства, переорієнтації найважливіших суспільних інститутів на самостійне вирішення питань, що пов'язані з розвитком потенційних творчих можливостей людини.

Інтерпретацію сутності поняття “самостійність” викладено в науковій літературі [1; 2; 5; 6; 7 та ін.], що свідчить про намагання дослідників розкрити суспільно-історичну природу й зумовленість самостійності, її зв'язок з процесом накопичення цього суспільно-історичного досвіду на різних етапах і в різних умовах розвитку особистості.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема розвитку самостійності досліджувалась з різних позицій: гносеологічної, психологічної, загальнодидактичної, соціально-педагогічної, а також у межах вузькометодичних підходів, як самостійний феномен, у різних зв'язках і відношеннях, на різних рівнях виникнення й функціонування.

Як нам видається, активне звернення до осмислення поняття “самостійність” в основному пов'язане з вирішенням питань ціннісного змісту освіти, саморозвитку особистості, з внутрішньою сферою самовизначення людини, з її апріорною здатністю будувати свій власний світ і відображати його через свій інтелектуальний та морально-психологічний потенціал відповідно до свого ідеалу життя та людської гідності.

Науковці різних методологічних спрямувань (М. Бердяєв, О. Больнов, Л. Виготський, Е. Кант, А. Камю, М. Хайдегер, К. Ясперс та ін.) підкреслювали необхідність створення у будь-якому педагогічному процесі “поля самостійного вибору”, яке сприяє максимальному забезпеченню самовираження особистості, створенню умов для активного самовираження неповторної особистості в усіх сферах життєдіяльності: навчанні, самовихованні, духовному самоствердженні.

Привертають увагу педагогічні дослідження, в яких автори намагаються дослідити природу самостійності, розкрити шляхи та особливості її формування [8 та ін.]. Залежно від того, в якій сфері суспільного життя використовується це поняття, вчені виділяють основні напрями дослідження цього унікального явища.

Отже, в сучасних умовах проблема формування самостійності не тільки не втратила своєї актуальності, а набула ще більшої значущості, і розглядається як важливий фактор саморегуляції особистості.

Аналіз літератури, присвяченої специфіці професійної підготовки вчителя, свідчить про те, що проблему значущості й актуальності формування самостійності в освітньому процесі виділяють практично всі дослідники.

Справді, в онтогенезі, навіть на ранньому етапі розвитку, коли ще по-справжньому не сформовані пізнавальні функції, суб'єкт пізнає навколишню реальну дійсність не тільки через навчання, наслідування, відтворення, а й через самостійний пошук, проби, “відкриття” (на рівні першої сигнальної системи).

Фундаментальна здатність людини до самостійності виявляється у тому, що, по суті, здебільшого не помічаючи цього, вона обирає, утверджує власним рішенням навіть те, що раз і назавжди дається невідворотним ходом життєвих подій і без жодної суб'єктивної підтримки з боку інших людей.

Людина сама обирає свій життєвий світ, у якому кожна її самостійна дія неминуче стає символом певної суб'єктивної позиції, демонстрацією тієї чи іншої системи моральних цінностей.

Тому в будь-якому акті навчального пізнання, як і в усій генетичній ланці відтворювального навчання, також є (більшою чи меншою мірою) елементи самостійності.

Учені в галузі філософії, культурології, психології та педагогіки (Л. Бабіч, В. Біблер, М. Бердяєв, І. Бех, Ю. Бондарчук, Л. Виготський, М. Данилов, В.Євдокимов, Е.Ільєнков, В. Кемеров, В. Лозова, Л. Люблинська, П. Підкасистий, О. Савченко, С. Сисоева та ін.) підкреслюють вирішальне значення й важливість фундаментальної науково-методичної підготовки вчителя будь-якого фаху до формування самостійності учнів, до педагогічного керівництва цим процесом.

Проблема підготовки компетентного вчителя у справі педагогічного керівництва самостійною роботою учнів для нашого суспільства зараз стала настільки актуальною, що змушує активізувати зусилля вчених різних напрямів і галузей знань довкола питань розвитку й саморозвитку самостійності особистості в поєднанні з іншими її індивідуально-психологічними якостями.

Висновки. Виходячи з накопиченого на сьогодні матеріалу досліджень та їхнього теоретичного узагальнення, можемо говорити про те, що на разі з'являються принципово нові педагогічні теорії, в основі яких – розробка оптимальної педагогічної технології, спрямованої на формування особистості з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, яка здатна самостійно здобувати нові знання, оволодівати новими способами діяльності, застосовувати їх у нових ситуаціях для розв'язання пізнавальних та гострохарактерних життєво важливих завдань.

Втім, не можна забувати про те, що самостійність є ще й тією цінністю особистості, яка становить зміст не тільки пізнавальної, а й моральної свідомості, яка безпосередньо продовжується в діяльності людини, у світі її дій, почуттів і вчинків. Саме з практичних і самостійних дій ми здебільшого дізнаємося про справжню вартість поглядів, намірів та справ людини. Тому самостійність завжди передбачає свободу людини, її здатність до вибору, вміння ідеально примірюватися до неї, “вписувати” себе в її тло.

Література

1. Асеев В.Т. Личность и значимость побуждений / В.Т. Асеев. – М., 1993.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-педагогічні засади : у 2 кн. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. – 2003. – 280 с.
3. Державна програма “Вчитель” // Освіта України. – 1996. – № 63. – 27 серпня.

4. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності : монографія / О.А. Дубасенюк, Т.А. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир : Житомирський державний педагогічний університет, 2003. – 192 с.
5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / К.М. Дурай-Новакова. – Москва, 1983. – 372 с.
6. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу / І.А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / [за ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало] : в 2 ч. – К., 2001. – Ч. 1. – 392 с.
7. Козаков В.А. Теория и методика самостоятельной работы студентов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В.А. Козаков. – К., 1991. – 44 с.
8. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. – К., 2003. – 448 с.
9. Пуховська Л.П. Тенденції розвитку системи підготовки вчителів у Європі / Л.П. Пуховська // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 3. – С. 144–153.
10. Шимко І.М. Організація самостійної роботи студентів / І.М. Шимко // Засоби навчальної науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / [за ред. В.І.Євдокимова]. – С. 7–22.

ПЕРЕТЯГА Л.Є.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Досягнення мирного співіснування представників різних культур у межах єдиного соціуму є актуальною проблемою для будь-якої країни світу, у тому числі для України, котра, як і більшість сучасних держав, є поліетнічною. Цей факт підтверджують дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р., які свідчать, що на її теренах мешкають представники 134 етнічних груп [1]. З погляду етнонаціональних відносин українська дійсність є досить стабільною. Корінна нація (українці), яка становить більшість населення, знаходить спільну мову, взаєморозуміння і можливості співпраці з усіма етнічними групами, для яких Україна стала рідною. Слід зазначити, що міжетнічних конфліктів українська історія не знала, але цей факт не означає, що питання мирного співіснування представників різних народів не потребує уваги. Навпаки, відсутність міжетнічного напруження надає можливість вивчити досвід інших країн та знайти ефективні методи мирного співіснування представників різних народів і культур. Оскільки, на думку вчених, наявність у країні поліетнічності як такої будь-коли може виявитись причиною виникнення проблем у міжетнічному спілкуванні. Водночас історичний досвід свідчить, що багатьом державам вдалося поєднати вищі цінності: рівність, відсутність дискримінації, національну безпеку, територіальну цілісність і політичну незалежність – з повагою й охороною етнокультурної самобутності, тим самим уникнувши міжетнічних конфліктів. Тим більше, що мирне співіснування в країні різних національних, етнічних, мовних або релігійних груп є позитивним фактором, джерелом соціального й культурного збагачення. Досягнути цієї мети можна,